

Το φάντασμα της Δημοκρατίας

Αφιέρωμα στην ημέρα «εορτασμού» της Δημοκρατίας

Δρ Μάνος Δανέζης

Επίκουρος Καθηγητής Αστροφυσικής

Τμήμα Φυσικής ΕΚΠΑ

Η προηγούμενη Δευτέρα, 15 Σεπτεμβρίου 2014, ήταν αφιερωμένη διεθνώς στον εορτασμό της «Δημοκρατίας». Όμως ποιός «Δημοκρατίας»; Αυτής που ο δυτικός πολιτισμός «έχει», ή αυτή που οι Πολίτες «οραματίζονται»;

Η «Δημοκρατία», κατά τους Προσωκρατικούς θεμελιωτές της, δεν είναι απλά ένα «εκλογικό» σύστημα ,αλλά βασικά ένα πλέγμα αξιών τις οποίες αν κατακτήσουν οι πολίτες, μπορούν να εκλέγουν «Ηγέτες».ικανούς, άξιους και έντιμους .

Για να διακρίνουμε την ποιότητα της Δημοκρατίας μιας κοινωνίας, κατά τον Δημόκριτο, θα πρέπει να ελέγξουμε το αν οι πολίτες και οι ηγέτες που επιλέγουν πληρούν μια σειρά προϋποθέσεων .

Αναφέρουμε στη συνέχεια μερικές από αυτές τις προϋποθέσεις προκειμένου κάθε ένας από εμάς να κρίνει αν την ημέρα της «Δημοκρατίας» πρέπει να γιορτάζουμε το τι «έχουμε» ή να οραματιζόμαστε το τι «δεν έχουμε και θα πρέπει να κατακτήσουμε»

Μην ξεχνάμε όμως ότι: *«Ο μεγαλύτερος εχθρός της Δημοκρατίας δεν είναι ο Φόβος, αλλά το Βόλεμα»*

Η φύση του ανθρώπου

Ο Δημόκριτος αναγνωρίζει την διπλή φύση του ανθρώπου. Ο εξωτερικός υλικός άνθρωπος ρέπει προς την ύλη, τη δόξα, τον πλούτο, τα κοινωνικά αξιώματα οδηγούμενος από τον εγωισμό και τα πάθη του. Ο εσωτερικός πνευματικός άνθρωπος ρέπει προς τα υπερβατικά , αγνοώντας τελείως τα υλικά. Μεταξύ αυτών των δύο άκρων ο Δημόκριτος τοποθετήθηκε στο μέσον, προσδιορίζοντας με τους ηθικούς του κανόνες το σημείο της ανθρώπινης ισορροπίας.

Ουδέποτε ο Δημόκριτος ανακήρυξε ως ιδεώδες ζωής τον ασκητισμό, την απομάκρυνση από τα εγκόσμια. Ήθελε τον άνθρωπο ζωντανό κύτταρο του κοινωνικού συνόλου, αλλά παράλληλα και κύρια τον ήθελε ισορροπημένο μεταξύ της νόησης και της αίσθησης.

Ο ισορροπημένος άνθρωπος πίστευε επιτυγχάνει τη γαλήνη της ψυχής του, η οποία πλέον δεν διαταράσσεται από φόβους, δεισιδαιμονίες, ή πάθη. Φθάνει στην

κατάσταση που ο Δημόκριτος αποκαλεί «ευεστώ» η οποία δεν σημαίνει την υλική ευημερία ή ευδαιμονία, αλλά την ψυχική μακαριότητα.

Ο άνθρωπος στη φιλοσοφία του Δημόκριτου χαρακτηρίζεται σαν μικρός κόσμος. Αυτό σημαίνει ότι αποτελεί μια μικρογραφία του σύμπαντος.

Οι κύριοι άξονες πάνω στους οποίους στηρίζεται η ηθική του είναι οι επόμενοι 4.

Η ηθική συνείδηση, ως απαραίτητο υπόβαθρο και αφετηρία κάθε ηθικής πράξης

Το μέτρο και η αυτάρκεια, ως γνώμονας των ενεργειών και των αποφάσεων του ανθρώπου σε όλους τους τομείς της ζωής του

Ο καιρός, με την έννοια της επιλογής της κατάλληλης στιγμής προς επιτέλεση μιας συγκεκριμένης πράξης και τέλος

Η μακαριότητα ως κριτήριο του ορθού ή μη αποτελέσματος μιας πράξης αλλά και ως η τελική επιδίωξη της ζωής.

Σε ένα από τα πιο χαρακτηριστικά γνωμικά του ο Δημόκριτος λέει ότι ο άνθρωπος δεν πρέπει να πράττει τα «σωστά» στη ζωή του επειδή φοβάται την τιμωρία, αλλά επειδή αυτό που πράττει είναι το αποτέλεσμα μιας αυτόβουλης και συνειδητής επιλογής χωρίς εξωτερικούς εξαναγκασμούς. *Με λίγα λόγια σημασία δεν έχει να μην αδικείς αλλά για λόγους συνειδησιακούς να μην θέλεις να αδικείς.*

Κατά τον Δημόκριτο η αδικία υπαγορεύεται από το υλικό συμφέρον, το οποίο ο νους αντιλαμβάνεται ως πραγματικό συμφέρον.

Το Μέτρο των Υλικών αγαθών

Ο δεύτερος κύριος άξονας της ηθικής του Δημόκριτου είναι το «μέτρο», δηλαδή η ορθή εφαρμόσιμη αναλογία μεταξύ δύο αντίθετων στοιχείων. Αυτάρκεια δε είναι η ισορροπηση του ανθρώπου μέσω της εφαρμογής του μέτρου σε όλες της εκδηλώσεις της ζωής του.

Όλα τα προηγούμενα εφαρμόζονται κατά τον Δημόκριτο στο θέμα της περιουσίας. Όπως αναφέρει «Ο κάθε άνθρωπος πρέπει να καταλάβει ότι η ζωή είναι ανίσχυρη και σύντομη και ότι είναι αναμεμιγμένη με πολλές συμφορές και βάσανα. Λόγω αυτού του γεγονότος πρέπει να φροντίζει για την απόκτηση μιας μέτριας περιουσίας που να εξισορροπεί το μόχθο του με τις ανάγκες του. Η προσπάθεια συγκέντρωσης υπερβολικής περιουσίας εκφεύγει του μέτρου και συνεπάγεται την ψυχική και σωματική φθορά του ατόμου, ενώ ο ίδιος δεν απολαμβάνει αρκούντως τα άλλα αγαθά της ζωής. Από την άλλη πλευρά όμως, όπως αναφέρει ο Δημόκριτος, ο άνθρωπος δεν πρέπει να αδιαφορεί τελείως για τις βιοτικές ανάγκες του αλλά να συμμορφώνεται με αυτές, διότι το αντίθετο θεωρείται παράλογο.

Η κατάλληλη στιγμή της δράσης

Ένα δεύτερο σημείο στο οποίο επιμένει ο Δημόκριτος είναι η κατάλληλη στιγμή επέμβασης η εκτέλεσης μιας ενέργειας προκειμένου να έχουμε το καλλίτερο δυνατό αποτέλεσμα.

Η άκαιρη και παρακινδυνευμένη ενέργεια μπορεί να έχει τραγική κατάληξη, ακόμα και αν η ενέργεια αυτή είναι ορθή και πηγάζει από την άσκηση αναγνωρισμένου δημοκρατικού δικαιώματος, όπως της θαρραλέας και ειλικρινούς έκφρασης γνώμης μέσα στα πλαίσια της ελευθερίας του λόγου.

Η Σοφία

Η σοφία, για το Δημόκριτο, δεν είναι απλά η απόκτηση πολλών γνώσεων, αλλά κυρίως η επίγνωση των πρώτων αρχών και αιτίων δηλαδή η αναγωγή του νου πέρα από τα φαινόμενα και η αναζήτηση της αφετηρίας και του νομοτελειακού καθορισμού όσων συμβαίνουν και υπάρχουν στον κόσμο.

Γνώρισμα αυτού που προοδεύει στο επίπεδο της αρετής δεν είναι μόνο όταν δεν κοινοποιεί την βοήθεια ή την ευεργεσία του σε κάποιο συνάνθρωπό του, αλλά ακόμα και όταν καταθέτει μια δίκαιη ψήφο μέσα σε πολλές άδικες ψήφους ή αρνείται επίμονα μια αισχρή συνάντηση συναλλαγής με κάποιον πλούσιο ή κάποιον άρχοντα, ή όταν περιφρονεί τη δωρεά του.

Η αρετή εκφράζεται με τη σθεναρή υποστήριξη της δικαιοσύνης, την απόρριψη ανήθικων προτάσεων, την περιφρόνηση ευνοιοκρατικών προσφορών, την ανδρεία, και την απόκρουση πειρασμών.

Η φιλονικία

Οι φιλονικίες των ανθρώπων ελέγχονται ως ανόητες από τον Δημόκριτο διότι *ο καθένας, ασχολούμενος με ότι βλέπει τον αντίπαλο, δεν βλέπει το δικό του συμφέρον.* Αυτό συμβαίνει επειδή το αίσθημα εκδίκησης τυφλώνει τον άνθρωπο και δεν αντιλαμβάνεται ότι πολλές φορές ενεργεί αντίθετα και προς το δικό του συμφέρον. Η αλληλοβοήθεια μεταξύ των ανθρώπων μιας κοινωνικής ομάδας για τον Δημόκριτο θεωρείται καθήκον αναμφισβήτητο. Όμως η ευεργεσία προς τους έχοντες ανάγκη πρέπει να γίνεται αυθόρμητα με καλή διάθεση και όχι με σκοπιμότητα έναντι κάποιας ανταπόδοσης.

Η δικαιοσύνη

Δικαιοσύνη είναι να κάνεις αυτό που υποδεικνύει η αρετή, και αδικία το αντίθετο. Η δικαιοσύνη δεν επιβάλλεται με τη βία αλλά πρέπει να πηγάζει από την ηθική συνείδηση του ατόμου. Η αποφυγή άδικων ενεργειών λόγω φόβου ή αδυναμίας δεν συνεπάγεται την αγαθότητα.

Η συμπεριφορά των αρχόντων

Όσον αφορά την συμπεριφορά των αρχόντων σε μια Δημοκρατία ο Δημόκριτος αναφέρει: Ο ευσυνείδητος άρχων δεν χρειάζεται να επαινείται, εφόσον πράττει απλά το καθήκον του. Για το λόγο αυτό δεν θα πρέπει να ενδιαφέρεται για τιμές και δόξες.

Οι τιμές και οι δόξες όταν προέρχονται από έντιμους ανθρώπους μπορούν να γίνονται αποδεκτές από τον άρχοντα με μετριοφροσύνη χωρίς όμως να είναι και απαραίτητες. Όταν όμως υποκρύπτουν ιδιοτέλεια πρέπει να αποφεύγονται συστηματικά, ασχέτως αν ο άρχοντας δεν προτίθεται να ικανοποιήσει τα αιτήματά τους. Η αποδοχή των τιμών κάνει τον άρχοντα να φαίνεται ευχάριστος στους κόλακες, μειώνει όμως το κύρος του και δίνει την εντύπωση μεροληπτικής συμπεριφοράς.

Οι συνετοί άρχοντες δεν επηρεάζονται στη συμπεριφορά τους από τις αποδιδόμενες τιμές και τους επαίνους . Αντίθετα οι κακοί όταν έρχονται στην εξουσία, όσο περισσότερο ανάξιοι είναι για αυτήν, τόσο περισσότερο παραφουσκώνουν από αφροσύνη και θρασύτητα.

Οι κακοί αυτοί άρχοντες για να καλύψουν την αναξιότητά τους και για να δείξουν ότι ενδιαφέρονται για την καλλίτερη επίλυση των προβλημάτων της πολιτείας, χρησιμοποιούν την ρητορική τους δεινότητα.

Έτσι εμφανίζονται στα μάτια του κόσμου σαν ικανοί να αντιμετωπίζουν όλες τις καταστάσεις , ενώ στην πράξη δεν κάνουν απολύτως τίποτα, ή κάνουν τα αντίθετα από όσα λένε.

Όταν οι άρχοντες είναι ανάξιοι, επιφέρουν πλείστα κακά στους πολίτες των οποίων τη ζωή κάνουν δυσχερή και αφόρητη.

Ο φόβος

Το τυραννικό καθεστώς επιβάλλεται δια του φόβου. Όμως ο φόβος απεργάζεται την κολακεία προς τους ισχυρούς, η οποία όμως δεν περιέχει αισθήματα αφοσιώσεως και ευγνωμοσύνης.

Ο φόβος κάνει τους πολίτες να μην αντιδρούν φανερά στον τύρρανο αλλά η εσωτερική τους ασυμφωνία δημιουργεί ανώμαλες καταστάσεις που φθάνουν μέχρι την εξέγερση..

Ο Δημόκριτος τονίζει ότι μια τέτοια εμφύλια σύγκρουση είναι συμφορά και για τις δύο παρατάξεις διότι τόσο οι νικητές όσο και οι ηττημένοι έχουν υποστεί εξ ίσου μεγάλη καταστροφή.

Η Δημοκρατία

Ο Δημόκριτος διακηρύσσει την πίστη του στο αγαθό της Δημοκρατίας και της Ελευθερίας λέγοντας, Η πενία μέσα σε ένα δημοκρατικό καθεστώς είναι τόσο προτιμότερη από την ονομαζόμενη ευημερία που παρέχουν οι δυνάστες, όσο προτιμώμενη είναι η ελευθερία από τη δουλεία.

17 September 2014